

## تحلیلی بر نقش گردشگری ساحلی در توسعه پایدار شهری (مطالعه موردی: شهرهای ساحلی بابلسر، نور و رویان)

سوزان یوسف جمالی<sup>۱</sup>، صدرالدین متولی<sup>۲\*</sup>، غلامرضا ملکشاهی<sup>۳</sup>، آرزینا رجبی<sup>۴</sup>

۱- دانشجوی دکتری دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد نور، نور، ایران

۲- دکتری تخصصی دانشیار جغرافیای طبیعی ژئومورفولوژی، عضو هیئت علمی واحد نور، دانشگاه آزاد اسلامی، نور، ایران

۳- دکتری تخصصی دانشیار گروه جغرافیا آمایش دانشگاه مازندران، مازندران، ایران

۴- دکتری تخصصی دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، تهران، ایران

### چکیده

گردشگری ساحلی تأثیرات متنوع مثبت و منفی بر جامعه محلی دارد. از جمله می‌توان به ایجاد اشتغال و اثرات سوء زیست‌محیطی و اجتماعی اشاره کرد. گردشگری در محدوده‌ای که سه شهر مورد مطالعه، یعنی بابلسر، نور و رویان در آن قرار دارد، علاوه بر فشار زیادی که بر محیط طبیعی خشکی و آبی، مانند جنگل، دشت، رودخانه و دریا وارد می‌کند، از نظر اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی نیز هنوز به جایگاهی که شایسته آن است، نرسیده است. این در حالی است که منطقه فوق، برای توسعه پایدار گردشگری ساحلی، به طور بالقوه توانمندی‌های فراوانی دارد؛ اما ضعف برنامه‌ریزی و مدیریت اجرایی، تا کنون مانع تحقق این امر شده است. هدف پژوهش حاضر، بررسی نقش گردشگری ساحلی بر توسعه پایدار شهرهای ساحلی بابلسر، نور و رویان در استان مازندران است. روش پژوهش از نظر هدف، کاربردی و متدولوژی پژوهش، توصیفی-تحلیلی است. جامعه آماری، گروه خبرگان در زمینه مورد نظر است که با روش در دسترس بیست نفر به عنوان حجم نمونه انتخاب شده‌اند. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش معادلات ساختاری



و نرم‌افزار PLS استفاده شده است. نتایج نشان می‌دهد شاخص مدیریتی- نهادی با ضریب مسیر  $0/۸۰۳$  بیشترین نقش را در توسعه پایدار ایفا می‌کند. بعد از آن، شاخص اقتصادی با ضریب مسیر  $0/۷۷۶$ ، شاخص اجتماعی- فرهنگی با ضریب مسیر  $0/۷۳۴$  و شاخص‌های کالبدی و زیست‌محیطی هر کدام با ضرایب  $0/۶۶۵$  و  $0/۵۱۴$ ، به ترتیب بیشترین تأثیرگذاری را بر تحقق توسعه پایدار شهری خواهد داشت.

**واژه‌های کلیدی:** گردشگری ساحلی، توسعه پایدار، شهرهای ساحلی بابلسر، نور و رویان.

## ۱- مقدمه

گردشگری اغلب به عنوان محرکی برای توسعه ملی و منطقه‌ای، احیای جوامع و ارائه مزایا به مردم محلی در نظر گرفته می‌شود (شکوهی و یزدان‌پناه، ۱۳۹۸: ۱۵۲)، زیرا رشد گردشگری با گسترش بازارهای مسافرتی و تنوع در مقاصد گردشگری همراه بوده است (Fennell, 2020: 45). گردشگری می‌تواند با استفاده کامل از منابع گردشگری در مناطق مختلف، به تنظیم و بهینه‌سازی سازه‌های صنعتی، گسترش زنجیره صنعتی کشاورزی، توسعه خدمات گردشگری، ترویج اشتغال غیرکشاورزی، افزایش درآمد کشاورزان و ایجاد پایه اقتصادی بهتر برای ساخت‌وساز جدید کمک کند (Zhang, 2012). می‌توان گفت گردشگری عنصری اساسی در توسعه اقتصاد جهان و یکی از منابع اصلی درآمد کشورهای پیشرفته و نوظهور است (Costa, 2017: 589). بنابراین، گردشگری در رشد و توسعه اقتصادی و اجتماعی جوامع دارای اهمیت فزاینده‌ای است؛ به گونه‌ای که آثار اقتصادی آن در اکثر کشورهای دنیا، به وضوح قابل مشاهده است و محققان در مطالعات متعددی، از آن به عنوان عامل رشد اقتصادی در بسیاری از کشورها یاد می‌کنند (Silva et al., 2018: 101). از این رو، گردشگری به ستونی قوی برای توسعه پایدار کشورهای توسعه‌یافته و در حال ظهور تبدیل شده است (Mason, 2019: 123) و تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم بر توسعه پایدار شهرها در ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی و زیست‌محیطی، مانند اشتغال‌زایی، امنیت اجتماعی، حفظ محیط زیست و... دارد. بنابراین، گردشگری دارای پیامدهای قابل توجهی در بخش پایداری است (Lenzen et al., 2018: 523). اما رشد گردشگری در کنار آثار مثبت اقتصادی و اجتماعی، بعضی پیامدهای منفی را نیز برای مناطق گردشگری ایجاد کرده است (الهی‌منش و همکاران، ۱۳۹۷: ۴۹). با توجه به پیامدهای منفی و مخرب رشد گردشگری بر محیط زیست، امروزه پایداری بلندمدت آن بستگی به حفظ و توسعه محیط زیست دارد (Anastasia et al., 2021: 2235). در این میان محیط زیست سواحل با توجه به ماهیت حساس و شکننده آن و از طرفی جذب بیشتر گردشگران دریایی، در معرض مسائل محیطی بیشتری قرار دارد. این نوع از گردشگری در دهه‌های اخیر رشد قابل توجهی داشته است، زیرا سواحل با توجه به نزدیکی به

کانون‌های جمعیتی، اقلیم مناسب و دسترسی آسان، در ایام تعطیلات به‌خصوص در فصل تابستان، گردشگران بسیاری را به سوی خود جذب می‌کند (قدمی و همکاران، ۱۳۹۳: ۳۶). سواحل به‌عنوان یکی از ظرفیت‌های ارتقای شهر، نقش مهمی در جذب گردشگران ایفا می‌کند (ذوالفقاری و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۵۰).

رشد چشمگیر گردشگری ساحلی از یک سو و سایر فعالیت‌های اقتصادی بهره‌مند از اراضی و منابع ساحلی از سوی دیگر، ضرورت به‌کارگیری رویکردی همه‌جانبه در مدیریت گردشگری ساحلی را نشان می‌دهد (قادری و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۷۶). درک اهمیت گردشگری ساحلی برای اقتصاد جهانی و تأثیرات ناشی از آن بر جوامع ساحلی همراه با محیط فیزیکی، اجتماعی-اقتصادی و فرهنگی آن، گردشگری پایدار را به دنبال داشته است (Spenceley, 2008: 386). شهرهای ساحلی با برنامه‌ریزی اصولی و مناسب و شناسایی توان‌ها و قابلیت‌ها در گردشگری ساحلی، می‌تواند نقش مؤثری در توسعه این مناطق و در نتیجه توسعه و رشد اقتصادی ملی داشته باشد (برقی و همکاران، ۱۳۹۱: ۷۷).

در میان شهرهای ساحلی شمال کشور، سه شهر مهم ساحلی استان مازندران، یعنی بابلسر، نور و رویان به‌عنوان محدوده مورد مطالعه پژوهش حاضر انتخاب شده است. ملاک انتخاب، دارا بودن جاذبه‌های طبیعی و فرهنگی همگن است و دیگر اینکه شهرهای فوق بیش از نقاط دیگر شمال نقش مهمی در جذب گردشگر، به‌ویژه گردشگر ساحلی استان دارد. همچنین پژوهش حاضر سعی دارد نظرات کارشناسان هر شهر را به‌تفکیک، برای توسعه گردشگری این شهرها بسنجد، تا شهرهای فوق با تدوین برنامه راهبردی منسجم، از فرصت‌های تبدیل شدن به قطب-های جاذب گردشگری در سطح کشور بهره‌مند شود.

با وجود رشد گردشگری در این سواحل، هنوز برنامه جامع و چشم‌انداز منسجمی درباره آینده وضعیت گردشگری در این منطقه تنظیم و ترسیم نشده است. محدود کارهای صورت گرفته در این زمینه، عمدتاً از دستورالعمل‌های بدون ضمانت اجرایی فراتر نرفته است و کارهای پژوهشی انجام شده، کمتر کاربرد عملی داشته است. بی‌تردید برای جلوگیری از شدت گرفتن آسیب‌های حاصل از این بی‌برنامگی، هر چه سریع‌تر باید اقدامات مقتضی را عملی کرد (فرجی و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۵۴).

از سوی دیگر، عدم برنامه‌ریزی دقیق توسط مدیران شهری در زمینه گردشگری برای رسیدن به توسعه پایدار در شهرهای ساحلی یادشده، مسائل و مشکلاتی را برای گردشگران و شهروندان، در حال و آینده به وجود می‌آورد. با توجه به اینکه شهرهای ساحلی مورد بررسی، از شهرهای توریستی استان و کشور است و توان دستیابی به توسعه پایدار گردشگری را دارا است، بررسی



نقشی که گردشگری این شهرها می‌تواند در زمینه توسعه پایدار آن ایفا کند، مسئله قابل توجهی است. با توجه به موارد فوق و همچنین تأثیر توسعه گردشگری ساحلی بر توسعه پایدار شهری، هدف این پژوهش شناخت نقش گردشگری ساحلی بر توسعه پایدار شهری است و در این راستا در پی پاسخگویی به این سؤال است: نقش گردشگری ساحلی در توسعه پایدار شهرهای ساحلی بابلسر، نور و رویان چگونه است؟

## ۲- پیشینه پژوهش

در زمینه گردشگری شهری و توسعه پایدار در مناطق ساحلی، تا کنون پژوهش‌هایی انجام شده است که در ادامه به مهم‌ترین و مرتبط‌ترین آن اشاره می‌شود.

الهی‌منش و همکاران (۱۳۹۷) در مقاله‌ای به بررسی نقش اقتصادی گردشگری در توسعه پایدار شهری (مطالعه موردی شهر بندرعباس) پرداخته‌اند. نتایج تحقیق ایشان حاکی از آن است که گسترش شبکه حمل‌ونقل برای گردشگران، افزایش امکانات تفریحی منطقه و افزایش امنیت گردشگران باعث افزایش اشتغال می‌شود.

بهراری میمندی و همکاران (۱۳۹۷) در مطالعه‌ای به بررسی نقش گردشگری در توسعه پایدار شهر رامسر پرداخته‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند که موقعیت استراتژیک شهرستان در شمال کشور به عنوان یک منطقه توریستی مهم، برای توسعه بخش گردشگری، با وجود مناظر و چشم‌اندازهای طبیعی فراوان و قابلیت شهرستان برای جذب سرمایه‌گذاری بیشتر در حوزه توریسم، در اولویت قرار دارد.

دیوسالار و همکاران (۱۳۹۵) در مقاله‌ای با عنوان «برنامه‌ریزی توسعه پایدار گردشگری شهر ساحلی نور، با تأکید بر مدیریت بهینه شهری»، با نتایج حاصل از آزمون T تک‌نمونه‌ای نشان داده‌اند که از نگاه پاسخگویان، وضعیت موجود شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی و زیست‌محیطی گردشگری در شهر نور نامطلوب است و در راستای توسعه گردشگری پایدار نیست؛ همچنین نتایج حاصل از بررسی عملکرد مدیریت شهری نور نیز نشان از ضعف عملکرد مدیران شهری در توسعه گردشگری پایدار این شهر دارد.

فنی و همکاران (۱۳۹۳) در پژوهش خود به مطالعه تأثیر گردشگری بر توسعه پایدار شهری از نظر ساکنان جزیره قشم پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که گردشگری با وجود اشتغال‌زایی، افزایش درآمد و بهبود کمی و کیفی صنایع دستی، سبب افزایش قیمت‌ها، سوداگری، تغییر کاربری زمین، افزایش ساخت‌وساز و از بین رفتن بافت با ارزش شهر می‌شود و از این رو با وجود منافع اقتصادی، به ناپایداری کالبدی شهر می‌انجامد. همچنین گردشگری از نظر اجتماعی

باعث بهبود وضعیت آموزش و بهداشت، افزایش تعامل شهروندان، امنیت و لذا پایداری نسبی می‌شود، اما از نظر محیط زیست پیامدهای منفی زیادی مانند آلودگی‌های محیطی، افزایش ترافیک و تغییر کاربری‌های سازگار و مفید برای محیط زیست شهری، دارد که مغایر با اهداف توسعه پایدار شهری است.

ابراهیم‌نیا سماکوش و همکاران (۱۳۹۲) در مقاله‌ای تحت عنوان «ارزیابی نقش گردشگری شهری در توسعه اقتصادی- محیطی شهر بابلسر»، موضوع مورد نظر را بررسی کرده‌اند. نتایج پژوهش آن‌ها با استفاده از آزمون‌های آماری پیرسون و کندال<sup>۵</sup>، نشان می‌دهد که گردشگری در زمینه اقتصادی، اثرات قابل توجهی دارد و علاوه بر اشتغال‌زایی و درآمدزایی، سبب بالا رفتن قیمت‌ها و سوداگری زمین می‌شود. در زمینه زیست‌محیطی و کالبدی نیز ورود گردشگران منجر به کاهش اراضی زیر کشت کشاورزی و تغییر کاربری آن، افزایش خدمات و تسهیلات کالبدی گردشگری، افزایش آلودگی و تخریب محیط زیست و سهولت دسترسی به شهر شده است. بنابراین با برنامه‌ریزی اصولی و تلاش برای استفاده بهینه از ورود گردشگران، می‌توان وضعیت اقتصادی و به تبع آن، وضعیت زیست‌محیطی و کالبدی شهر را بهبود بخشید.

استاد فرج (۱۳۹۰) در پایان‌نامه خود، «نقش گردشگری در توسعه پایدار مناطق ساحلی شهرستان نور» را بررسی کرده است. در این پایان‌نامه سعی شده است تا با استفاده از مدل SWOT نقاط قوت، ضعف، تهدیدات و فرصت‌های موجود منطقه، مورد ارزیابی قرار گیرد. شهرستان نور یکی از شهرستان‌های مهم از نظر گردشگری در استان مازندران است که به عنوان یک منطقه توریستی، دارای همه امکانات و امتیازات لازم مانند ساحل ماسه‌ای، جنگل، آثار یادمانی و تاریخی، مناظر طبیعی و... است؛ اما متأسفانه نوار ساحلی این شهرستان به مرور زمان تغییر کاربری داده است و به دلیل عدم وجود برنامه‌ای جامع در امر توسعه گردشگری و همچنین نبود یک قانون تثبیت کاربری، دخل و تصرف زیادی در بخش ساحلی آن صورت گرفته است، لذا ادامه این روند منجر به ایجاد نابسامانی و ناهنجاری‌های فضایی در منطقه مورد مطالعه می‌شود. از این رو برای اینکه بتوان در بخش گردشگری این ناحیه تحرکی به وجود آورد، باید ظرفیت‌های ساحلی را با توان‌های گردشگری نواحی کوهپایه‌ای و کوهستانی تلفیق کرد. بنابراین می‌توان گفت گردشگری ساحلی در این منطقه، به‌تنهایی پاسخگوی نیازهای توسعه نخواهد بود و توسعه فراگیر و پایدار گردشگری، تنها با تلفیق گردشگری کوهستانی و ساحلی به وجود می‌آید.



اولنا استریژاک و همکاران<sup>۱</sup> (۲۰۲۰) در پژوهشی به مطالعه چشم‌انداز توسعه گردشگری ساحلی در اوکراین پرداخته‌اند. نتایج نشان داده است که در اوکراین گردشگری دریایی، پتانسیل قابل توجهی برای توسعه دارد. هدف مقاله فوق، شناسایی مشکلات گردشگری دریایی و ساحلی در اوکراین و توسعه مسیرهای حل آن است. در این مقاله، مشکلات اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، اکولوژیکی و نهادی توسعه گردشگری دریایی و ساحلی تعریف شده است. همچنین توجیه محرک‌ها و محدودیت‌های توسعه گردشگری دریایی و ساحلی در اوکراین مورد توجه بوده است. نویسندگان مقاله یک مدل مفهومی از توسعه گردشگری دریایی و ساحلی را در زمینه استراتژی توسعه پایدار با استفاده از روش تجزیه و تحلیل ساختاری و طراحی SADT توسعه داده‌اند و پیشنهاد کرده‌اند. مدل پیشنهادی با توجه به شرایط اوکراین است.

پاپاگرگیو<sup>۲</sup> (۲۰۱۶) در پژوهشی گردشگری ساحلی و دریایی را به عنوان عاملی چالش‌برانگیز در برنامه‌ریزی فضایی دریایی بررسی کرده است و بر نقش مهم MSP در سازمان‌دهی و برنامه‌ریزی فعالیت‌های گردشگری ساحلی و دریایی و به‌ویژه در تضمین موارد زیر تأکید می‌کند: ۱- شرایط خوب محیطی برای رونق صنعت گردشگری، ۲- کیفیت مناظر و مناظر ساحلی و سایر منابع مهم توریسم، ۳- سازگاری با تأثیر تغییرات آب و هوایی، ۴- مقررات مکانی به گونه‌ای که فضای ساحلی و دریایی تحت تأثیر امکانات و فعالیت‌های گردشگری قرار نگیرد و ۵- تخصیص عاقلانه استفاده‌های انسانی در منطقه ساحلی، برای جلوگیری از درگیری و ایجاد هم‌افزایی بین بخش‌ها.

کارلیسل و همکاران<sup>۳</sup> (۲۰۱۶) در مقاله‌ای با عنوان «پیش‌بینی راهبردهای بازار گردشگری شهری (ساحلی): مطالعه موردی بورنموث»، رویکردی را برای ارزیابی و تحلیل برنامه‌ریزی استراتژیک مناطق شهری ساحلی مورد بحث قرار می‌دهند که پیچیدگی‌های چندعملکردی مناطق شهری ساحلی که در تضاد با فضای تفریحی و تنوع‌های بخش گردشگری قرار دارد را بررسی می‌کند. همچنین این مقاله یک رویکرد سیستمی جامع و چندعملکردی را برای فضاهای گردشگری ساحلی پیشنهاد می‌دهد. نتایج نشان می‌دهد رویکرد سیستمی از یکپارچگی و اتحاد مشوق‌های سرمایه‌گذاری برای کمک به شناسایی استراتژی‌های بهره‌گیری از جاذبه‌های شهری، در زمینه‌های گردشگری و اوقات فراغت حمایت می‌کند که این امر امکان بازاریابی مجدد یک منطقه شهری و توسعه گردشگری آن را فراهم می‌کند.

1. Olena Stryzhak et al.

2. Papageorgiou

3. Carlisle et al.

تا کنون در مطالعات منتشرشده، نقش گردشگری ساحلی بر توسعه پایدار شهری بررسی نشده است. مطالعاتی که در زمینه گردشگری ساحلی انجام شده است عموماً با روش‌های دیگر صورت گرفته است و صرفاً به شناسایی نقاط قوت و ضعف یا راهکارهای توسعه پایدار گردشگری و یا یکی از شهرهای ساحلی بسنده شده است. با توجه به موارد بیان شده، پژوهش حاضر با روش PIs، نقش گردشگری ساحلی سه شهر بابلسر، نور و رویان را در توسعه پایدار مورد بررسی قرار می‌دهد که نسبت به مطالعات صورت گرفته کم‌سابقه است.

### ۳- مباحث نظری

گردشگری به عنوان صنعتی پویا و با ویژگی‌های منحصربه‌فرد، بخش مهمی از فعالیت‌های اقتصادی و تولیدی کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه را به خود اختصاص می‌دهد. صنعت گردشگری فعالیتی است که در دنیای امروز توان اثرگذاری بر فرایند توسعه متوازن و خردورزانه را در تمامی دنیا به نمایش می‌گذارد و رکن اصلی توسعه پایدار است (درویشی و همکاران، ۱۳۹۷: ۴۱۶). گردشگری پایدار بر ایجاد توازن در توسعه گردشگری از طریق رویکردها و سیاست‌های نوین بخش خصوصی و دولتی در آینده تأکید دارد.

کاربرد اصول پایداری در توسعه گردشگری نوین به این معنا است که هتل‌های ساحلی نباید باعث آلودگی سواحل و از بین بردن چشم‌اندازهای زیبای طبیعی شود و دامنه کوه‌ها نباید با ریختن زباله آلوده شود؛ همچنین منابع کمیاب طبیعی و حیات وحش نباید در معرض آسیب گردشگران قرار گیرد (بهارى میمندی و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۵۰). دولت موظف است با وضع قوانین و مقررات، به طور جدی از منابع طبیعی و فرهنگی مقاصد گردشگری محافظت کند. گردشگران نیز باید در چهارچوب مقررات و با رعایت ضوابط از جاذبه‌های گردشگری بازدید و استفاده کنند. توسعه پایدار گردشگری، قصد جبران آثار منفی گردشگری انبوه را دارد و جایگزین‌هایی را ایجاد می‌کند که از نظر زیست‌محیطی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی پایدار است (Dixon, 2001: 167). به طور کلی رویکرد زیربنایی که هم‌اکنون در برنامه‌ریزی صنعت گردشگری و در سایر انواع توسعه به کار می‌رود، رویکرد رسیدن به توسعه پایدار است.

گردشگری ساحلی و دریایی یکی از زیرشاخه‌های مهم توسعه گردشگری است (باقری، ۱۳۹۹: ۳۳). با وجود قدمت طولانی استفاده از سواحل و دریا به عنوان منبعی برای تفریح و گذران اوقات فراغت در میان جوامع مختلف، حجم ادبیات نظری مرتبط با این شاخه از گردشگری، نسبت به سایر شاخه‌ها اندک است (Anastasia et al., 2021: 2235).





مفهوم گردشگری ساحلی، طیف کاملی از گردشگری، فراغت و فعالیت‌های تفریحی نواحی ساحلی و آب‌های نزدیک سواحل را در بر می‌گیرد (علیقلی‌زاده فیروزجایی، ۱۳۹۱: ۱). گردشگری ساحلی، شاخه‌ای از گردشگری دریایی است که بیشترین گردشگر را به خود جذب می‌کند (پاپلی یزدی و سقایی، ۱۳۸۶: ۴۹).

درباره روندهای کلی رشد گردشگری ساحلی از گذشته تا کنون و در آینده، با بررسی پژوهش‌های موجود، می‌توان از دو دیدگاه مرتبط، به این موضوع پرداخت (به نقل از باقری، ۱۳۹۹؛ Crabtree & Douglas, 2007؛ Honey & Krant, 2007؛ Williams, 2011) که در ادامه توضیح داده می‌شود:

**دیدگاه تقاضامحور:** نیازها و الگوهای رفتاری انواع گردشگران طی گذر زمان و تغییرات اجتماعی - فرهنگی جامعه، تغییر می‌کند و این موضوع درباره گردشگرانی که ساحل و دریا را به عنوان مقصد سفر خود انتخاب می‌کنند نیز صدق می‌کند. طی سال‌های اخیر، با افزایش قیمت خدمات، برقراری امنیت و ایمنی و تسهیل در دسترسی‌ها، سطح کیفیت خدمات و موضوعات پایداری و مسئولیت اجتماعی برای گردشگران ساحلی اولویت بالاتری پیدا کرده است. با توجه به اینکه گردشگری ساحلی و دریایی، ارتباط تنگاتنگی با محیط زیست دارد، توجه به این پیوند ناگسستنی در طراحی و خلق محصولات و تجربیات، برای مدیران مقصدهای ساحلی الزامی است. بنابراین می‌توان گفت مانند سایر بخش‌های توسعه گردشگری، گردشگران ساحلی و دریایی، دیگر برای گذراندن اوقات فراغت خود به صورت منفعل و صرفاً جهت آرامش گرفتن به سواحل نمی‌روند و در صورت امکان، در پی برآوردن نیازهای سطوح بالاتر خود هستند.

**دیدگاه عرضه‌محور:** متناسب با تغییرات سلیقه‌ای و رفتاری گردشگران و هم‌گام با تحولات کلی صنعت گردشگری، محصولات جدیدی در بخش گردشگری دریایی و ساحلی خلق شده است و متناسب با این روند از تحولات گردشگری، انواع خاصی از گردشگری، از جمله گردشگری ماجراجویانه، گردشگری ورزشی، گردشگری سلامت و گردشگری ساحلی شکل می‌گیرد. در این راستا، بدیهی است که ارائه محصولات گردشگری ساحلی، باید متناسب با ابعاد و شاخص‌های توسعه پایدار پیش رود.

#### ۴- روش پژوهش

این تحقیق از نظر هدف، کاربردی و از نظر ماهیت، توصیفی - تحلیلی و میدانی است. با توجه به اینکه پژوهش قصد دارد با استفاده از طیف لیکرت به بررسی نحوه اثرگذاری و اثرپذیری روابط درونی و محتوایی شاخص‌ها نسبت به هم بپردازد و نقش آن‌ها را بر توسعه پایدار ارزیابی کند، از



ابزار پرسشنامه‌ای بهره گرفته است. مطالعه در مورد شهرهای ساحلی بابلسر، نور و رویان در استان مازندران انجام شده است. ملاک انتخاب سه شهر فوق این است که بررسی شود آیا تفاوت‌هایی در پاسخ کارشناسان برای هر یک از این شهرها وجود دارد یا خیر. جامعه آماری، گروه خبرگان شامل اساتید و صاحب‌نظران است که تعداد آن‌ها نامعلوم است. در این راستا حجم نمونه بر اساس روش در دسترس تعداد بیست نفر تعیین شد. معیارهای انتخاب متخصصان تسلط نظری، تجربه عملی، تمایل و توانایی مشارکت در پژوهش و دسترسی آنها است بر همین اساس در سه شهر مورد بررسی تعداد بیست نفر خبره در دسترس بوده است. از این تعداد، هفت نفر از شهر بابلسر، هفت نفر از نور و شش نفر از رویان، به شیوه در دسترس انتخاب شدند. ابزار پژوهش پرسشنامه و روایی آن به صورت صوری که توسط گروه خبرگانی که تا کنون در این زمینه مطالعه داشته‌اند، انجام شده است و پایایی آن با آزمون آلفای کرونباخ و ضریب  $0/890$  نشان از قابل قبول بودن پایایی پرسشنامه برای تحقیق دارد. در این پژوهش متغیر مستقل گردشگری ساحلی و متغیر وابسته توسعه پایدار است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار PLS استفاده شده است. در ادامه شاخص‌های پژوهش حاضر در قالب جدول ۱ آورده شده است. با توجه به اینکه صنعت گردشگری متشکل از فرایندی وسیع، گسترده و جهان شمول است، از این رو باید به همه عوامل دخیل در آن توجه شود. در واقع برای دستیابی به توسعه پایدار گردشگری، همه بخش‌ها باید دقیقاً با یک هماهنگی کامل انجام شود؛ در غیر این صورت، اثر و فعالیت‌های سایر بخش‌ها کم‌رنگ می‌شود. بنابراین اگر برای حرکت به سمت توسعه پایدار گردشگری باید همه شاخص‌ها و عوامل مورد ارزیابی قرار گیرد. در این پژوهش سعی شده است همه شاخص‌های توسعه پایدار از جمله اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی، نهادی - مدیریتی و کالبدی - زیرساختی بررسی شود. در این راستا با مطالعه پژوهش‌های انجام‌شده، گویه‌های پر تکرار به عنوان گویه‌های پژوهش انتخاب شده است.



جدول ۱- شاخص‌های پژوهش

منبع	گوبه	شاخص
شریفی رنانی و همکاران، ۱۳۸۸ Balaguer & Cantavella-Jorda, 2002 Eugenio-Martin et al., 2004 Dritsakis, 2004 Fayissa, 2007	وجود انگیزه و رغبت برای سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری	اقتصادی
	نقش گردشگری در درآمد فعلی شهروندان	
	نقش گردشگری در ایجاد فرصت‌ها و تنوع اشتغال	
	نقش گردشگری در رونق و احیای صنایع دستی بومی	
	نقش گردشگری در بهبود وضعیت حمل‌ونقل	
سقایی، ۱۳۹۴ کریمی و زارع، ۱۳۹۰ خزائی پول و مختاری، ۱۳۹۲ Apostolopoulis et al., 1996	نقش گردشگری در تعامل بیشتر بین اهالی و گردشگران	اجتماعی- فرهنگی
	نقش گردشگری در حفظ فرهنگ و آداب‌ورسوم منطقه	
	نقش گردشگری در افزایش سطح اطلاعات مردم از منطقه	
	نقش گردشگری در آشنایی با سایر فرهنگ‌ها	
	نقش گردشگری در حضور بیشتر زنان در جامعه	
صالحی، ۱۳۹۱ Haiyan & Witt, 2005 Mehmetoglu, 2010	نقش گردشگری در آشنایی با گونه‌های گیاهی و جانوری در سواحل	زیست‌محیطی
	افزایش اثرات سوء بر نظافت و پاکیزگی در سواحل	
	نقش منفی گردشگری در توسعه سیستم دفع زباله	
	نقش گردشگری در توسعه خدمات بهداشتی- درمانی	
	نقش منفی گردشگری در آلودگی‌های منابع سواحل (آب و خاک و...)	
میرانی و همکاران، ۱۳۹۸ کلانتری خلیل‌آبادی و همکاران، ۱۳۹۴ Brown, 2008	میزان هماهنگی بین ارگان‌های تصمیم‌گیرنده در ارتباط با گردشگری	مدیریتی- نهادی
	اطلاع‌رسانی گردشگران و ارائه نقشه‌ها و راهنمای منطقه توسط ارگان‌های تصمیم‌گیرنده در ارتباط گردشگری	
	توسعه امکانات اقامتی و پذیرایی (هتل‌ها، مهمانسراها و...) توسط ارگان‌های تصمیم‌گیرنده	
	نقش ارگان‌های تصمیم‌گیرنده در ارتباط با گردشگری در برنامه‌ریزی برای توسعه مکان‌های تفریحی و سرگرمی	
	نقش ارگان‌های تصمیم‌گیرنده در برنامه‌ریزی برای طرح سالم‌سازی دریا و استفاده مطلوب و بهینه از سواحل	
	وجود برنامه جامع توسعه گردشگری	
	حمایت اداری جهت انجام فعالیت‌های گردشگری	
پوراحمد و همکاران، ۱۳۹۴ Khadaroo, 2008 Shoval, 2011	توسعه زیرساخت‌ها (توسعه جاده‌ها و...)	کالبدی- زیرساختی
	توسعه امکانات اقامتی و پذیرایی (هتل‌ها، مهمانپذیرها، کمپینگ ها و...)	
	زیباسازی محیط همگام با توسعه گردشگری	

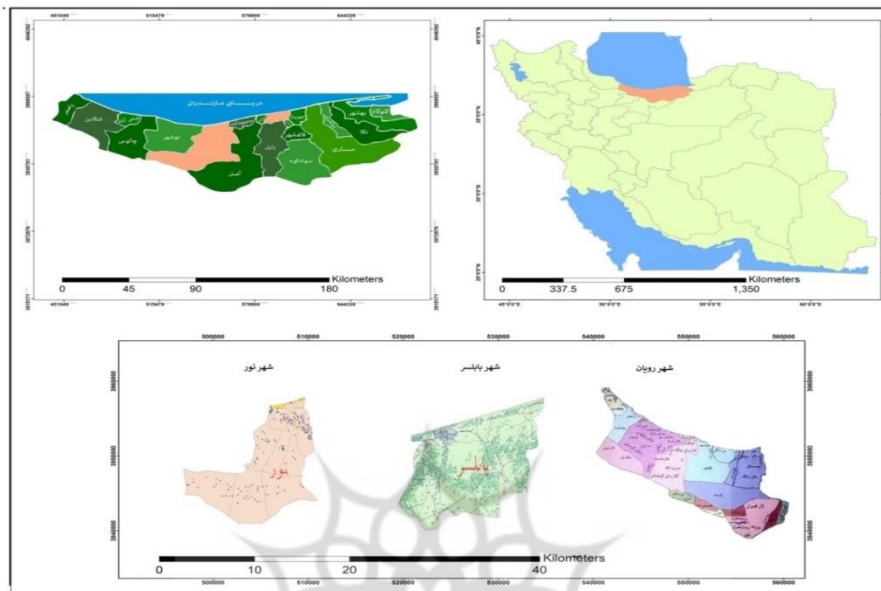
Yang, 2012	بحاظ شدن کاربری‌های تفریحی و توریستی در طرح‌های توسعه شهری
	بحاظ شدن اماکن تفریحی دریایی و ساحلی

## ۵- محدوده مورد مطالعه

سه شهر ساحلی بابلسر، نور و رویان با توجه به اینکه بیشترین گردشگر را در میان شهرهای ساحلی استان مازندران دارد، به عنوان محدوده مورد مطالعه پژوهش حاضر انتخاب شده است. شهر رویان در کناره دریای مازندران واقع شده است و بین شهرهای نور و نوشهر قرار دارد. این شهر در نوار ساحلی خزر و همجوار با شهرها و قطب‌های گردشگری استان مازندران قرار دارد (مهدوی، ۱۳۹۵: ۸۴). شهر رویان از نظر موقعیت جغرافیایی در ۳۶ درجه و ۲ دقیقه تا ۳۶ درجه و ۳۶ دقیقه عرض شمالی و ۵۱ درجه و ۲۰ دقیقه تا ۵۲ درجه و ۱۸ دقیقه طول شرقی واقع شده است.

نور یکی از شهرهای استان مازندران ایران است. این شهر مرکز بخش مرکزی شهرستان نور است. شهر نور از نظر ریاضی در عرض شمالی ۳۶ درجه و ۲ دقیقه تا ۳۶ درجه و ۳۶ دقیقه عرض شمالی و ۵۱ درجه و ۲۰ دقیقه تا ۵۱ درجه و ۱۸ دقیقه طول شرقی از نصف‌النهار گرینویچ قرار گرفته است. این شهر از شمال در کنار دریای مازندران، از شرق در مجاورت شهرستان‌های محمودآباد و آمل، از جنوب در کنار استان تهران و از غرب در مجاورت شهرستان‌های نوشهر و چالوس قرار دارد. فاصله شهر نور تا مرکز استان مازندران (شهر ساری)، ۱۲۰ کیلومتر است و از پایتخت کشور (شهر تهران) ۲۲۰ کیلومتر فاصله دارد. شهرستان نور شامل سه بخش، پنج شهر، نه دهستان و ۱۸ آبادی است (غنی پور، ۱۳۹۶: ۷۴). نور شهری گردشگری است که محبوبیت فراوانی میان مسافران داخلی و خارجی دارد. دید جنوبی شهر به سمت کوه‌های پوشیده از درختان پهن‌برگ و از سمت شمال به دریای خزر، از سمت غرب به شهر رویان و از سمت شرق نیز به پارک جنگلی نور و ایزدشهر مشرف است.

بابلسر یکی از شهرهای ساحلی استان مازندران، در شمال ایران، بین دریای مازندران و رشته کوه البرز قرار دارد. این شهر مرکز شهرستان بابلسر است. جمعیت بابلسر بر اساس سرشماری سال ۹۵ معادل ۵۹۰۹۶۶ نفر است. بابلسر مرکز شهرستانی به همین نام و در موقعیت جغرافیایی ۵۲ درجه و ۳۶ دقیقه تا ۵۲ درجه و ۵۰ دقیقه طول جغرافیایی و ۳۶ درجه و ۳۴ دقیقه تا ۳۶ درجه و ۴۴ دقیقه عرض جغرافیایی قرار دارد (بخشی، ۱۳۹۵: ۱۱۱).



شکل ۱- موقعیت جغرافیایی محدوده مورد مطالعه در کشور و استان

## ۶- بحث و یافته‌ها

### ۶-۱- نتایج حاصل از مدل PIs

بعد از مشخص کردن ابعاد و شاخص‌ها به تعیین متغیرهای مکنون و آشکار اقدام شد. در این پژوهش شاخص‌های اصلی پژوهش، یعنی مدیریتی- نهادی، زیست‌محیطی، اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی و کالبدی و توسعه پایدار به‌عنوان شاخص‌های پنهان پژوهش انتخاب شد و برای هر کدام از این ابعاد شاخص‌های مکنون شناسایی شده است.

جدول ۲- متغیرهای مکنون و آشکار پژوهش

متغیرهای آشکار	
<p>میزان هماهنگی بین ارگان‌های تصمیم‌گیرنده در ارتباط با گردشگری اطلاع‌رسانی گردشگران و ارائه نقشه‌ها و راهنمای منطقه توسط ارگان‌های تصمیم‌گیرنده در ارتباط گردشگری توسعه امکانات اقامتی و پذیرایی (هتل‌ها، مهمانسراها و...) توسط ارگان‌های تصمیم‌گیرنده نقش ارگان‌های تصمیم‌گیرنده در ارتباط با گردشگری در برنامه‌ریزی برای توسعه مکان‌های تفریحی و سرگرمی نقش ارگان‌های تصمیم‌گیرنده در برنامه‌ریزی برای طرح سالم‌سازی دریا و استفاده مطلوب و بهبود از سواحل وجود برنامه جامع توسعه گردشگری حمایت اداری جهت انجام فعالیت‌های گردشگری</p>	مدیریتی - نهادی
<p>وجود انگیزه و رغبت برای سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری نقش گردشگری در درآمد فعلی شهروندان نقش گردشگری در ایجاد فرصت‌ها و تنوع اشتغال نقش گردشگری در رونق و احیای صنایع دستی بومی نقش گردشگری در بهبود وضعیت حمل‌ونقل نقش گردشگری در افزایش قیمت مواد غذایی</p>	اقتصادی
<p>نقش گردشگری در تعامل بیشتر بین اهالی و گردشگران نقش گردشگری در حفظ فرهنگ و آداب‌ورسوم منطقه نقش گردشگری در افزایش سطح اطلاعات مردم از منطقه نقش گردشگری در آشنایی با سایر فرهنگ‌ها نقش گردشگری در حضور بیشتر زنان در جامعه نقش گردشگری در جهانی شدن</p>	اجتماعی
<p>توسعه زیرساخت‌ها (توسعه جاده‌ها و...) توسعه امکانات اقامتی و پذیرایی (هتل‌ها، مهمانپذیرها، کمپینگ‌ها و...) زیباسازی محیط همگام با توسعه گردشگری لحاظ شدن کاربری‌های تفریحی و توریستی در طرح‌های توسعه شهری لحاظ شدن اماکن تفریحی دریایی و ساحلی</p>	کالبدی
<p>نقش گردشگری در آشنایی با گونه‌های گیاهی و جانوری در سواحل کاهش اثرات سوء روی نظافت و پاکیزگی سواحل نقش گردشگری در توسعه سیستم دفع زباله نقش گردشگری در توسعه خدمات بهداشتی - درمانی نقش گردشگری در آلودگی‌های منابع سواحل (آب و خاک و...)</p>	زیست‌محیطی

منبع: یافته‌های تحقیق



در مرحله بعد با بهره‌گیری از نتایج داده‌ها، اقدام به ترسیم نمودار مسیر و مشخص کردن روابط علی بین محورها شده است. سپس مدل اصلی ارائه‌شده به منظور بررسی آزمون‌های آماری در نرم‌افزار Smart PLS طراحی شده است.

## ۲-۶- بررسی برازندگی شاخص‌های حاصل از برآورد مدل

### ۱-۲-۶- ارزیابی مدل اندازه‌گیری

قبل از تحلیل آزمون فرضیه‌ها، لازم است تا پایایی و روایی مدل بررسی شود که پایایی شاخص‌ها در قالب آزمون‌های آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی و برای روایی شاخص‌ها از روایی همگرا و واگرا استفاده شده است. نتایج آزمون‌های فوق در جدول‌های زیر آمده است.

جدول ۳- گزارش معیارهای آلفای کرونباخ، پایایی ترکیبی و روایی همگرا

Average Variance Extracted (AVE)	Composite Reliability ( $\geq 0.7$ )	rho_A	Cronbach's Alpha ( $\geq 0.7$ )	متغیرهای پنهان
۰/۷۵۹	۰/۹۰۴	۰/۹۲۶	۰/۸۹۳	نهادی- مدیریتی
۰/۶۳۸	۰/۷۲۵	۰/۸۴۱	۰/۷۱۹	اقتصادی
۰/۷۴۳	۰/۸۹۶	۰/۷۸۵	۰/۸۴۴	اجتماعی- فرهنگی
۰/۶۱۴	۰/۷۰۱	۰/۸۷۸	۰/۸۹۷	زیست‌محیطی
۰/۵۴۶	۰/۶۳۲	۰/۷۸۸	۰/۷۸۹	کالبدی

منبع: یافته‌های تحقیق

مطابق نظر صاحب‌نظران از جمله رینگل<sup>۱</sup> (۲۰۱۵) و جانسون<sup>۲</sup> (۲۰۰۸)، مقدار آلفای کرونباخ، پایایی ترکیبی باید بالای ۰/۷ باشد و مقدار روایی همگرا بالای ۰/۵، بر این اساس و با توجه به نتایج به‌دست‌آمده از جدول ۳، کلیه ضرایب به‌دست‌آمده دارای شرایط مذکور است و با توجه به

1. Ringle  
2. Janson

چهار آزمون پایایی، مدل صاحب پایایی است. همچنین مطابق نظر رینگل و هنسler اگر شرط  $CR > AVE$  برقرار باشد، روایی همگرایی مدل تأیید می‌شود. با توجه به جدول مذکور مشاهده می‌شود که مدل دارای روایی همگرا نیز است.

به منظور بررسی روایی واگرا از آزمون فورنل و لاکر استفاده شد که نتایج آن در جدول ۴ آمده است. در آزمون فورنل و لاکر علاوه بر سوالات یک متغیر که باید از سوالات متغیر دیگر واگرا باشد، باید خود متغیرهای پژوهش نیز بر اساس مفاهیم آن همبستگی بحرانی با هم نداشته باشد.

جدول ۴- گزارش معیار روایی واگرایی

متغیرهای پنهان	نهادی- مدیریتی	اقتصادی	اجتماعی- فرهنگی	زیست محیطی	کالبدی
نهادی- مدیریتی	۰/۷۸۳				
اقتصادی	۰/۸۵۱	۰/۷۳۵			
اجتماعی- فرهنگی	۰/۶۶۷	۰/۶۰۸	۰/۷۹۹		
زیست محیطی	۰/۸۴۳	۰/۸۳۴	۰/۷۷۸	۰/۸۱۸	
کالبدی	۰/۵۳۵	۰/۵۴۸	۰/۷۵۱	۰/۷۸۸	۰/۸۴۳

منبع: یافته‌های تحقیق

## ۲-۲-۶- ارزیابی مدل ساختاری

مدل ساختاری از طریق روابط بین متغیرهای مکنون بررسی می‌شود. به عبارتی، برآوردهای روایی و پایایی مدل اندازه‌گیری، اجازه ارزیابی مدل ساختاری را میسر می‌کند. در پژوهش حاضر از





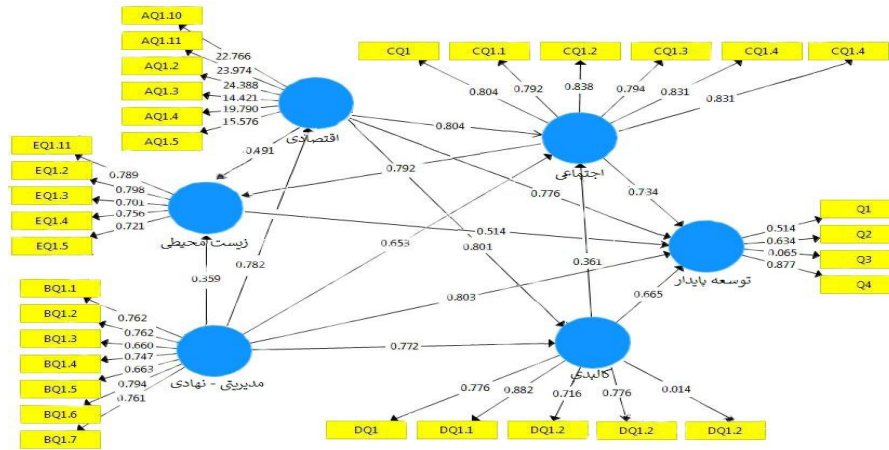
ضریب تعیین  $R^2$  استفاده شده است.  $R^2$  معیاری برای سازه‌های درون‌زای (وابسته) مدل محاسبه است. جدول ۵ محاسبات مربوط به ضریب تعیین  $R^2$  داده‌ها و مدل پژوهش را نشان می‌دهد.

جدول ۵- مقادیر ( $R^2$ )

متغیرهای پنهان	R Square	R Square Adjusted
اقتصادی	۰/۴۲۷	۰/۴۲۴
اجتماعی- فرهنگی	۰/۷۲۵	۰/۷۳۲
کالبدی	۰/۸۱۶	۰/۸۱۳
زیست‌محیطی	۰/۵۴۸	۰/۶۷۲

منبع: یافته‌های تحقیق

به منظور بررسی معناداری فرضیه‌ها سه مورد ضریب مسیر یا  $\beta$ ، Tvalue و Sig باید بررسی شود که ضریب مسیر شدت و جهت را نشان می‌دهد و Tvalue باید در بازه  $-1/96$  و  $1/96$  و مقدار Sig کوچک‌تر از  $0/05$  یا  $0/01$  باشد؛ در این صورت می‌توان گفت به ترتیب در سطح اطمینان ۹۵ درصد و ۹۹ درصد، فرض  $H_0$  رد و  $H_1$  معنادار است. یعنی پیش‌بینی می‌شود در یک نمونه بزرگ‌تر از همان جامعه رابطه‌ی علی تأیید شود. منظور از ضریب مسیر مقادیر همبستگی دوتایی است و هر چه این ضریب بیشتر باشد به معنای اثرگذاری بیشتر متغیر مستقل بر متغیر وابسته است. نمودار ضرایب مسیر مدل ساختاری و همچنین جدول مربوط به اعداد معنی‌داری آزمون مدل ساختاری به ترتیب در شکل ۲ و جدول ۶ آمده است.



شکل ۲- نمودار اصلاح شده در حالت ضریب مسیر

جدول ۶- ضرایب مسیر و اعداد معنی داری آزمون مدل ساختاری

مسیر	Standard Deviation (STDEV)	T Statistics ((O/STDEV))	ضریب مسیر	تأیید/ رد فرضیه
مدیریتی - نهادی ← زیست محیطی	۰/۰۴۲	۶/۲۶۸	۰/۳۵۹	تأیید
مدیریتی - نهادی ← اقتصادی	۰/۰۶۵	۳/۹۵۴	۰/۷۸۲	تأیید
مدیریتی - نهادی ← اجتماعی	۰/۰۷۳	۳/۵۲۹	۰/۶۵۳	تأیید
مدیریتی - نهادی ← کالبدی	۰/۰۴۴	۱۰/۰۰۰	۰/۷۷۲	تأیید
اقتصادی ← زیست محیطی	۰/۰۵۴	۹/۱۱۱	۰/۴۹۱	تأیید
اقتصادی ← اجتماعی - فرهنگی	۰/۰۵۷	۹/۰۸۹	۰/۸۰۴	تأیید
اقتصادی ← کالبدی	۰/۱۶۶	۹/۵۵۶	۰/۸۰۱	تأیید
اجتماعی ← زیست محیطی	۰/۱۸۳	۱۳/۵۰۸	۰/۷۹۲	تأیید
کالبدی ← اجتماعی - فرهنگی	۰/۱۹۶	۸/۶۱۶	۰/۳۶۱	تأیید
نهادی - مدیریتی ← توسعه پایدار	۰/۲۲۴	۱۳/۰۵۷	۰/۸۰۳	تأیید
اقتصادی ← توسعه پایدار	۰/۰۵۷	۹/۴۵۶	۰/۷۷۶	تأیید
اجتماعی - فرهنگی ← توسعه پایدار	۰/۰۶۴	۹/۰۵۴	۰/۷۳۴	تأیید
کالبدی ← توسعه پایدار	۰/۱۷۶	۹/۵۷۸	۰/۶۶۵	تأیید
زیست محیطی ← توسعه پایدار	۰/۱۸۹	۱۳/۶۷۳	۰/۵۱۴	تأیید

منبع: یافته‌های تحقیق



جدول شماره ۶ نشان می‌دهد که ضریب مسیر برای همه مسیرهای ترسیم‌شده در مدل، بیشتر از ۱/۹۶ است که نشان‌دهنده معنادار بودن مسیر و مناسب بودن مدل ساختاری است. همچنین در میان ضرایب به‌دست‌آمده، شاخص نهادی- مدیریتی با کسب امتیاز ۰/۸۰۳ بیشترین و مهم‌ترین نقش انتخاب شده است. بنابراین برای نیل به توسعه پایدار در مناطق مورد مطالعه، پیش از هر چیز توجه ویژه و همراهی نهادهای مدیریتی نیاز است. این بخش از مدیریت شهری به عنوان متولی اصلی شهر می‌تواند بر سایر شاخص‌های توسعه پایدار، از جمله شاخص اقتصادی و کالبدی، تأثیرگذاری مستقیمی داشته باشد. در رتبه بعدی، شاخص اقتصادی با کسب امتیاز ۰/۷۷۶ و شاخص اجتماعی- فرهنگی با کسب ضریب ۰/۷۳۴ بیشترین امتیاز را در نقش گردشگری ساحلی بر توسعه پایدار دارد. بعد از آن تأثیر شاخص کالبدی با ضریب ۰/۶۶۵ در رتبه چهارم قرار دارد. در نهایت شاخص زیست‌محیطی نیز با کسب امتیاز ۰/۵۱۴ از نظر تأثیرگذاری بر توسعه پایدار در رتبه آخر قرار دارد.

ضرورت توجه به این شاخص‌ها با در نظر گرفتن اولویت میان آن‌ها، سبب تحقق‌پذیری توسعه پایدار در محدوده مورد مطالعه خواهد شد؛ زیرا با نگاهی به نتایج حاصل از نظرات خبرگان، مشخص است که تأثیر این شاخص‌ها (چه به صورت مستقیم و چه غیرمستقیم) نقش بسزایی در تعیین وضعیت محدوده مورد مطالعه از نظر توسعه گردشگری ساحلی و نقش آن بر توسعه پایدار محدوده، دارد.

## ۷- نتیجه‌گیری

استان مازندران با دارا بودن ۳۳۵ کیلومتر از سواحل دریای مازندران، به عنوان استانی که بیشترین خط ساحلی را در سواحل شمالی ایران به خود اختصاص داده است، منبع سرشاری از فعالیت‌های گردشگری ساحلی دارد. سواحل این استان که از نقاط برجسته گردشگری آن است، نه تنها در اقلیم دارای ویژگی‌های متفاوتی است، که از نظر امکانات تفریحی و گردشگری نیز به روش‌های مختلفی سامان‌دهی شده است. جذب سرمایه در صنعت بالقوه گردشگری ساحلی، ایجاد اشتغال و در پی آن ایجاد درآمد، راه چاره‌ای است که می‌تواند به اقتصاد عمومی این شهرها کمک کند. بنابراین با شناخت ظرفیت‌های بالقوه در صنعت گردشگری ساحلی و جذب و اختصاص صحیح سرمایه در این بخش، می‌توان به سمت توسعه پایدار قدم برداشت. در این راستا، مطالعه حاضر بر روی سه شهر ساحلی بابلسر، نور و رویان به عنوان سه شهر مهم ساحلی شمال کشور متمرکز شده است.

بعد از تجزیه و تحلیل‌های صورت‌گرفته در این پژوهش، مشخص شد که بر اساس مدل طراحی‌شده، توسعه پایدار گردشگری با شاخص نهادی-مدیریتی رابطه‌ای قوی دارد؛ زیرا از نتایج حاصل از نرم‌افزار PLS و ضریب مسیر شاخص‌ها در این پژوهش ارزیابی می‌شود که ضریب و شدت این مسیر، مثبت و با شدت بالایی است. این امر نشان می‌دهد که مدیریت شهری به عنوان متولی اصلی توسعه شهری، نقش مهم و بی‌بدیلی بر توسعه پایدار و همچنین توسعه گردشگری دارد و باید زیرساخت‌ها و بستر توسعه را برای رونق و گسترش سایر شاخص‌ها فراهم کند. این نتایج نشان می‌دهد که این ارزش‌ها و ترجیحات تفریحی و تفرجی ساحلی و جذب سرمایه از طرف بخش خصوصی و دولتی توسط بخش نهادی و مدیریتی، به عنوان متولیان این امر بر توسعه پایدار منطقه نقش مؤثری دارد. بر اساس این نتایج، وظایف اصلی دولت حمایت و توسعه فعالیت‌های دریایی در سطح تکنولوژیکی، زیست‌محیطی و اجتماعی برای پاسخگویی به نیازهای جامعه گردشگر است. استفاده کامل از پتانسیل ساحلی منطقه و منابع آب متنوع و زیرساخت‌های اساسی آن و ایجاد شبکه‌های حمل‌ونقل دریایی و رودخانه‌ای، گردشگری در بسیاری از مناطق را ممکن می‌سازد. با این حال، از ظرفیت‌های گردشگری و اقتصادی به طور کامل استفاده نشده است. بعد از شاخص مدیریتی، شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی و کالبدی و زیست‌محیطی به ترتیب بیشترین تأثیرگذاری را بر تحقق توسعه پایدار گردشگری ساحلی خواهد داشت. لازم به ذکر است همه روابط و ضرایب مسیرها، چه به صورت درون‌زا و چه برون‌زا، تأثیر مثبت و جهت‌داری دارد و شدت روابط بسیار بالا و معنادار ارزیابی شده است. این شاخص‌ها پیش‌بینی‌کننده‌های مناسبی برای توسعه پایدار گردشگری ساحلی محسوب می‌شود.

با توجه به تحلیل‌های انجام‌شده از شاخص‌های این پژوهش، می‌توان گفت گردشگری موتور اصلی توسعه برای این منطقه است و به توسعه پایدار آن سرعت می‌بخشد؛ زیرا از نظر اقتصادی تأثیر مثبتی بر رشد درآمد، فرصت‌های شغلی و ایجاد اشتغال، درآمد ناخالص و تولید، ارتقای انگیزه سرمایه‌گذاران برای سرمایه‌گذاری در منطقه دارد. از نظر اجتماعی نیز موجب تعامل بین اهالی و گردشگری، حفظ آداب و فرهنگ منطقه، آشنایی با سایر فرهنگ‌ها، حضور بیشتر زنان در جامعه و... می‌شود. همچنین از نظر کالبدی توسعه زیرساخت‌ها، توسعه امکانات اقامتی و پذیرایی، زیباسازی محیط، لحاظ شدن کاربری‌های تفریحی و سواحلی در طرح‌ها و برنامه‌ریزی‌ها و... را فراهم خواهد کرد. اما از نظر زیست‌محیطی موجب اثرات سوء بر روی نظافت و پاکیزگی سواحل، نقش منفی بر سیستم دفع زباله و افزایش آلودگی‌ها و تخریب اکوسیستم، کاهش



گونه‌های جانوری و تغییر کاربری‌ها و کاهش اراضی زیر کشت کشاورزی و... می‌شود و به محیط زیست سواحل آسیب خواهد رساند.

نتایج به‌دست‌آمده از پژوهش حاضر با نتایج پژوهش‌های قبلی، از جمله الهی‌منش و همکاران (۱۳۹۷)، بهاری میمندی و همکاران (۱۳۹۷)، فنی و همکاران (۱۳۹۳) همگرا و همسو است.

در نهایت اینکه شهرهای ساحلی بابلسر، نور و رویان به عنوان شهرهای ساحلی استان مازندران با توجه به توانمندی‌ها و جاذبه‌های فراوان گردشگری، به‌ویژه گردشگری ساحلی، می‌تواند با برنامه‌ریزی صحیح و مناسب بستر مناسبی برای گردشگران باشد و به قطب گردشگری ساحلی کشور و منطقه تبدیل شود. به این منظور، در ادامه پیشنهادهایی در راستای فراهم نمودن زمینه‌های تحقق اهداف برنامه‌ریزی گردشگری ساحلی ارائه می‌شود:

- زمینه‌سازی و بهره‌برداری از حمایت‌های بخش خصوصی برای سرمایه‌گذاری در صنعت گردشگری.
- شناسایی و بهره‌گیری از جاذبه‌های این منطقه، مانند نزدیکی دریا و کوه، از طریق تنوع‌بخشی و توسعه برنامه‌های تبلیغاتی برای معرفی جاذبه‌های طبیعی و انسانی، ویژگی‌های بارز فرهنگی، معماری و آداب‌ورسوم بومی منطقه.
- شناسایی و بهره‌گیری از جاذبه‌ها، فرآورده‌ها و دیگر مزیت‌های نسبی توریستی این نواحی، مانند فضای سبز، رودخانه‌ها، چشمه‌ها، کوه‌ها و... جهت رقابت با سایر مناطق تفریحی رقیب.
- بهره‌گیری از استعداد منطقه و همجواری با دریای مازندران در فراهم‌سازی و توسعه فعالیت‌های سازگار با محیط، مانند اکوتوریسم و... برای کاهش اثرات فقدان طرح مدیریت یکپارچه در شهرهای ساحلی.
- توسعه و گسترش توریسم کشاورزی<sup>۱</sup> به منظور بهره‌برداری مناسب از مناظر، مزارع و باغ‌های روستایی در جهت کسب درآمد و نیز جلوگیری از تخریب مزارع و پوشش گیاهی.
- جلوگیری از ساخت‌وساز در حریم دریا به وسیله آگاه کردن مردم از پیامدهای آن، مانند تخریب به وسیله پیشروی آب دریا، اقدامات دولتی و... و اعلام به مسئولان شهر نور در خصوص استفاده مطلوب از زمین در قالب به‌کارگیری اصول مدیریت یکپارچه در سواحل.
- تشکیل ستادی تحت عنوان ستاد توسعه گردشگری ساحلی.
- همکاری با صداوسیما و فیلم‌سازان در جهت معرفی و اطلاع‌رسانی بهتر جاذبه‌های ساحلی و گردشگری منطقه.

1. Agritourism

- الگوبرداری و بومی‌سازی تجربیات موفق سایر شهرها و کشورها.
- تفکیک سواحل به مکان‌های مجزا و مناسب برای تفریحات ساحلی، مانند اسب‌سواری، ماشین‌سواری و تفریحات آبی.
- نهادها و اداراتی چون شهرداری، فرمانداری، گردشگری، انتظامی و موسسات خصوصی با تعامل و تشریک مساعی در قالب برنامه‌های معین و راهبردی در جهت رشد همه‌جانبه و توسعه پایدار این شهرهای ساحلی، می‌تواند ایفای نقش کند.
- لایروبی رودخانه‌ها، به‌ویژه رودخانه بابلسر به عنوان زیباترین و بزرگ‌ترین رودخانه منطقه و استفاده بهینه از آن در جهت جذب گردشگر.

## منابع

- ابراهیم‌نیا سماکوش، سعید؛ خاکساری، علی؛ لطیفی، غلامرضا و دامادی، محمد، «ارزیابی نقش گردشگری شهری در توسعه اقتصادی- محیطی شهر بابلسر»، *اقتصاد و مدیریت شهری*، د ۱، ش ۳، صص ۱۷-۳۱، ۱۳۹۲.
- استادفرج، الهام، نقش گردشگری در توسعه پایدار مناطق ساحلی، مطالعه موردی شهرستان نور، پایان‌نامه کارشناسی‌ارشد، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز، ۱۳۹۰.
- الهی‌منش، محمدحسن؛ حسینی‌نژاد ماه خاتونی، سیرباقر و یاسمی، محسن، «نقش اقتصادی گردشگری در توسعه پایدار شهری (مطالعه موردی: شهر بندرعباس)»، *فصلنامه علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر*، د ۱۲، ش ۳، صص ۴۷-۶۸، ۱۳۹۷.
- باقری، فاطمه، «بررسی و تحلیل روند مطالعات گردشگری ساحلی و دریایی در ایران»، *مطالعات جغرافیایی نواحی ساحلی*، د ۱، ش ۲، صص ۲۹-۵۲، ۱۳۹۹.
- بخشی، امیر، نقش رشد هوشمند در توسعه پایدار شهرهای ساحلی (مطالعه موردی: شهر بابلسر)، رساله دکتری رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه پیام نور، واحد تهران، ۱۳۹۵.
- برقی، حمید؛ دهقان حسام‌پور، محمد؛ طوسی، رمضان و جمینی، داود، «برنامه‌ریزی توسعه پایدار گردشگری در منطقه خلیج فارس (مطالعه موردی: جزیره قشم)»، *برنامه‌ریزی فضایی*، د ۲، ش ۳، صص ۷۵-۹۳، ۱۳۹۱.



- بهاری میمندی، امیرعباس؛ دریاباری، جمال‌الدین؛ بخشنده نصرت، عباس و نجفی، عباس، «نقش گردشگری در توسعه پایدار رامسر»، نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی، د ۱۰، ش ۲، صص ۱۴۷-۱۵۷، ۱۳۹۷.
- پاپلی یزدی، مصطفی و سقایی، مهدی، گردشگری (ماهیت و مفاهیم)، تهران، سمت، ۱۳۸۶.
- پوراحمد، احمد؛ بهدوست، فرانک و نظری، طاهره، «نقش گردشگری شهری در توسعه کالبدی شهر کرمانشاه»، نظریه مطالعات نواحی شهری، د ۲، ش ۲، صص ۲۱-۳۷، ۱۳۹۴.
- خزائی پول، فاطمه و مختاری بائع کلایی، مهران، «بررسی عوامل فرهنگی- اجتماعی در توسعه صنعت گردشگری در شهرستان‌های غرب استان مازندران»، اولین همایش ملی مدیریت گردشگری، طبیعت‌گردی و جغرافیا، همدان، ۱۳۹۲.
- درویشی، رضا؛ رضایی، محمدرضا و شمس‌الدینی، علی، «بررسی نقش گردشگری ساحلی در توسعه اقتصادی از نظر شهروندان (مطالعه موردی: بندر دیلم)»، جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)، د ۸، ش ۴، صص ۴۱۱-۴۲۶، ۱۳۹۷.
- دیوسالار، اسدالله؛ توکلی، میثم و خادمی، امیرحسین، «برنامه‌ریزی توسعه پایدار گردشگری شهر ساحلی نور با تأکید بر مدیریت بهینه شهری»، اکوسیستم‌های طبیعی ایران، د ۷، ش ۴، صص ۸۳-۹۷، ۱۳۹۵.
- ذوالفقاری، حسن؛ مظلوم، کتایون و فتح‌نیا، امان‌الله، «توان‌سنجی اقلیمی سواحل جنوبی دریای خزر برای توسعه گردشگری ساحلی»، برنامه‌ریزی و آمایش فضا، د ۱۹، ش ۳، صص ۱۷۰-۱۴۹، ۱۳۹۴.
- سقایی، محسن؛ امینی‌نژاد، غلامرضا و صبوحی، غلامرضا، «تأثیرات صنعت گردشگری بر توسعه اجتماعی- فرهنگی شهر بوشهر»، برنامه‌ریزی منطقه‌ای، د ۵، ش ۱۸، صص ۱۳۱-۱۴۰، ۱۳۹۴.
- شریفی رنانی، حسین؛ صفایی شکیب، مریم؛ عمادزاده، مصطفی، «بررسی اثر گردشگری بر رشد اقتصادی ایران (در سال‌های ۱۳۶۸-۱۳۸۷)»، اقتصاد مالی (اقتصاد مالی و توسعه)، د ۲، ش ۶، صص ۹-۲۵، ۱۳۸۸.
- شکوهی، مهدی و یزدان‌پناه، مسعود، «تأثیر توانمندسازی بر حمایت ساکنان از توسعه گردشگری منطقه گردشگری کمردوغ»، برنامه‌ریزی و آمایش فضا، د ۲۳، ش ۱، صص ۱۵۱-۱۶۸، ۱۳۹۸.



- صالحی، صادق؛ قدمی، مصطفی و همتی گویمی، زهرا، «بررسی رفتارهای زیست‌محیطی در بین گردشگران ساحلی (مطالعه موردی شهر بوشهر)، برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، د ۱، ش ۱، صص ۳۵-۵۸، ۱۳۹۱.
- علیقلی‌زاده فیروزجایی، ناصر، «ضرورت و اهمیت توسعه گردشگری در سواحل مکران (مطالعه موردی: شهرستان چابهار)»، اولین همایش ملی توسعه مکران و اقتدار دریایی جمهوری اسلامی ایران، دانشگاه دریانوردی و علوم دریایی چابهار، ۱۳۹۱.
- غنی‌پور، محمود، سنجش و ارزیابی میزان تاب‌آوری (نمونه موردی: شهر نور)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه مازندران، ۱۳۹۵.
- فرجی، امین؛ نعمت‌پور، محمد و عشریه، امید، «تحلیل سیستمی اثرات مثبت و منفی توسعه گردشگری ایران با رویکرد آینده‌پژوهی»، مطالعات گردشگری اجتماعی، د ۵، ش ۹، صص ۱۸۹-۱۵۱، ۱۳۹۶.
- فنی، زهره؛ علیزاده طولی، محمد و زحمتکش، زینب، «تأثیرات گردشگری بر توسعه پایدار شهری از نظر ساکنان (مورد مطالعه: جزیره قشم)»، مطالعات مدیریت گردشگری، د ۹، ش ۲۸، صص ۳۹-۷۲، ۱۳۹۳.
- قادری، اسماعیل؛ باقری، فاطمه؛ فرزین، محمدرضا و کاظمیان، غلامرضا، «مدیریت گردشگری ساحلی؛ تحلیل رویکرد یکپارچه»، گردشگری و توسعه، د ۷، ش ۴، صص ۱۷۵-۲۰۴، ۱۳۹۷.
- قدمی، محمدجاهد؛ دانشجو، خسرو و اسلامی، غلامرضا، «مدل مفهومی بازآفرینی مراکز شهری با تأکید بر گردشگری شهری، نمونه موردی: مرکز شهر ساحلی محمودآباد، مهران شهر»، کنفرانس ملی معماری و منظر شهری پایدار، دانشگاه مشهد، ۱۳۹۳.
- کریمی، جعفر و زارع، محمد، «نقش گردشگری در فراز و فرود آسیب‌های اجتماعی»، همایش هجوم خاموش، جهاد دانشگاهی واحد استان لرستان، د ۲، ۱۳۹۰.
- کلانتری خلیل‌آبادی، حسین؛ پورا احمد، احمد؛ قاسمی، ایرج و موسوی، رفیع، «نهادهای محلی و ظرفیت آن‌ها در توسعه گردشگری پایدار شهری»، میراث و گردشگری، د ۱، ش ۱، صص ۲۱-۱، ۱۳۹۴.
- مهدوی، اسمعیل، تدوین الگو طراحی شهری در راستای ارتقای کیفیت گردشگری لبه ساحلی شهرهای حاشیه دریای خزر، مطالعه موردی: منطقه نمونه گردشگری رویان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه صنعتی جندی شاپور دزفول، ۱۳۹۵.



- میرانی، نینا؛ اسدزاده، احمد؛ متفکر آزاد، محمدعلی و اصغرپور، حسین، «بررسی نقش کیفیت نهادی بر توسعه صنعت گردشگری پزشکی در ایران: رویکرد پویایی‌های سیستمی»، *برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری*، د ۷، ش ۲۷، صص ۲۶-۵۴، ۱۳۹۸.
- Anastasia Arabadzhyan, Paolo Figini, Carmen García, Matías M, González, Yen E, Lam-González. & Carmelo J, León, “Climate change, coastal tourism, & impact chains – a literature review”, *CURRENT ISSUES IN TOURISM*, 24 (16): 2233-2268, 2021.
- Apostolopuls, Y. & Leivadi, S. & Yiannakis, “The sociology of tourism theoretical and empirical investigations”, New York, routledge, 1996.
- Balaguer, L. & M. Cantavella-Jorda, “Tourism as a long-run economic growth factor: The Spanish case”, *Applied Economics*. (34), 877- 884, 2002.
- Brown, R, “Local Institutional Development & Organizational Change for Advancing Sustainable Urban Water Futures”, *Environmental Management*, 41, 2008.
- Carlisle, Sheena, Johansen, Aleksander, & Kunc, Martin, “Strategic foresight for (coastal) urban tourism market complexity: The case of Bournemouth”, *Tourism Management*, 54: 81-95, 2016.
- Costa, Jorge, “How are companies & destinations surfing the wave of global tourism? Strategic question overview”, *Worldwide Hospitality & Tourism Themes*, 9: 588–591, 2017.
- Crabtree, A. & Douglas, P, “Coastal/Marine Tourism Trends in the Coral Triangle & Strategies for Sustainable Development Interventions. Marine Program”, World Wildlife Fund, USA, 2007.
- Dixon, Y. & Pretorius, J, “Sustainable development: A sustainable development”, A South African Perspective, 2001.

- Dritsakis, Nikolas, "Tourism as a long-run economic growth factor an empirical investigation for Greece", *Tourism Economics*, 10: 305-316, 2004.
- Eugenio-Martin, J. L., N.M. Morales, & R. Scarpa, "Tourism & economic growth in Latin American countries: A panel data approach", *Social Science Research Network Electronic Paper*, 26, 2004.
- Fayissa, B. C. Nsiah, & B. Tadasse, "The impact of tourism on economic growth & development in Africa", Middle Tennessee State University, Department of Economics and Finance, Working Papers, 16, 2007.
- Fennell, D. A., "Ecotourism" (5<sup>th</sup> ed.) Routledge, 2020.
- Haiyan, Song. & Witt, SF, "Recent developments in econometric modeling and forecasting", *Journal of Travel Research*, 44 (1): 82-99, 2005.
- Honey, M. & Krantz, D, "Global Trends in Coastal Tourism", Marine Program, World Wildlife Fund, USA, 2007.
- Johnson, M, S. & Wittenborn, K, A, "New Research Findings on motionally Focused Therapy: Introduction to Special Section", *Journal of marital and family therapy*, 38(1): 18-22, 2012.
- Khadaroo, J. & Seetanah, "The role of transport infrastructure in international tourism development", *Tourism Management*, pp. 831-840, 2008.
- Lenzen, M., Sun, Y. Y., Faturay, F., Ting, Y. P., Geschke, A. & Malik, A., "The carbon footprint of global tourism", *Nature Climate Change*, 8(6): 522-528, 2018.
- Mehmetoglu, Mehmet, "Factors Influencing the Willingness to Behave Environmentally Friendly at Home & Holiday Settings", *Scandinavian Journal of Hospitality & Tourism*, 10(4): 430-447, 2010.
- Olena Stryzhak & Olena Akhmedova. & Maria Aldoshyna, "The Prospects of the marine & coastal tourism development in Ukraine", International Conference on Sustainability Science & Management: Advanced Technology in Environmental Research, CORECT-IJJSS, 2020.
- Papageorgiou, Marilena, "Coastal & marine tourism: A challenging factor in Marine Spatial Planning", *Ocean & Coastal Management*, 129: 44-48, 2016.



- Ringle, C. M. & Wende, S. & Becker, J, M, “Smart PLS 3. Boenningstedt: Smart PLS GmbH. Available”, 2015, at: <http://www.smartpls.com>.
- Shoval, Noam. & Bob Mc Kercher. & Amit, Barenboim, “hotel location & tourism activity in cities”, *Annals of Tourism hersearch*, 38(4): 1594-1612, 2011.
- Silva, F. B. & Herrera, M. A. M. & Rosina, K.& Barranco, R.R.& Freire, S. & Schiavina, M., “Analyzing spatiotemporal patterns of tourism in Europe athigh-resolution with conventional & big data sources”, *Tourism Management*, 68: 101-115, 2018.
- Spenceley, A. (Ed.), *Responsible Tourism* (pp. 386), USA: Earthscan, 2008.
- Tuhin, Ghosh, “Coastal Tourism: Opportunity & Sustainability”, *Journal of Sustainable Development*, 4 (6): 67-71, 2011.
- Williams, A.T, “Definitions typologies of coastal tourism destinations, In: Jones”, A. & Phillips, M. (eds.) *Disappearing Destinations: Climate change & future challenges for coastal tourism*, CABI, UK: 47-66, 2011.
- Yang, g. & Yang, Kevin, K, F. & Tongkun, Wong, “How do hotels choose their location? Evidence from Hotels in Beijing”, *International Journal of Hospitality Management*, 31: 668-675, 2012.
- Zhang, Xue Ming, “Research on the Development Strategies of Rural Tourism in Suzhou Based on SWOT Analysis”, *Energy Procedia*, 16, 2012.
- Mason, Peter, “Tourism impacts, planning and management, Publisher”, Routledge, 2020.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی  
رتال جامع علوم انسانی